

# NĀKOTNES TIESĪBU NODROŠINĀŠANA

## MĀKSLĪGAIS INTELEKTS UN PAMATTIESĪBAS

## KOPSAVILKUMS



**3**

Galvenie konstatējumi un Eiropas Savienības  
Pamattiesību aģentūras atzinumi

**5**

Pamattiesību aizsardzība – darbības joma,  
ietekmes novērtējumi un atbildība

**10**

Nediskriminācija, datu aizsardzība un tiesas  
pieejamība: trīs vienlīdz svarīgas tēmas

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2021

Pārpublicēšana ir atļauta, ja tiek norādīts avots.

Lai izmantotu vai reproducētu fotoattēlus vai citus materiālus, uz kuriem neattiecas Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras autortiesības, atļauja jāsaņem tieši no autortiesību īpašniekiem.

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra vai personas, kas rīkojas aģentūras vārdā, nav atbildīgas par turpmāk izklāstītās informācijas iespējamo izmantošanu.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-242-7	doi:10.2811/022	TK-04-20-657-LV-C
PDF	ISBN 978-92-9461-209-0	doi:10.2811/518	TK-04-20-657-LV-N

Attēlu autortiesības:

Uz vāka: © *HQUALITY/Adobe Stock*  
1. lpp: © *Mykola Mazuryk/Adobe Stock*  
3. lpp: © *Mimi Potter/Adobe Stock*  
4. lpp: © *Sikov/Adobe Stock*  
7. lpp: © *Gorodenkoff/Adobe Stock*  
9. lpp: © *VideoFlow/Adobe Stock*  
11. lpp: © *Monsitj/Adobe Stock*

**“MI ir lielisks, taču mums jāprot to izmantot.”**

(Privāts uzņēmums, Spānija)

**“Pastāv risks, ka mēs sāksim pārāk uzticēties mašīnām.”**

(Valsts pārvalde, Francija)

Mākslīgais intelekts (MI) tiek aizvien vairāk izmantots gan privātajā, gan publiskajā sektorā, tādējādi ietekmējot ikdienas dzīvi. Daži uzskata, ka MI parādīšanās nozīmē beigas cilvēku kontrolei pār mašīnām. Citi — ka tā ir tehnoloģija, kas palīdzēs cilvēcei atrisināt dažas no aktuālākajām problēmām. Kaut arī neviens no šiem uzskatiem, iespējams, nav pareizs, bažas par MI ietekmi uz pamattiesībām nepārprotami pieaug, un cilvēktiesību jomas rīcībbspēkiem ir vērts rūpīgi pētīt tā izmantošanu.

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras (*FRA*) pētījumā *Nākotnes tiesību nodrošināšana — mākslīgais intelekts un pamattiesības* sniegts ieskats pašreizējā ar mākslīgo intelektu saistīto tehnoloģiju izmantošanā ES un analizēta tā ietekme uz pamattiesībām. Pētījumā apskatīti lietošanas gadījumi četrās galvenajās jomās — sociālie pakalpojumi, kriminoloģiskā prognozēšana, medicīniskā diagnostika un mērķorientētā reklāma.

Šajā kopsavilkumā sniegti ziņojuma galvenie atzinumi.

## MI definēšana

Nav vispārpieņemtas MI definīcijas. Tā vietā, lai atsauktos uz konkrētiem lietojumiem, tiek atspoguļoti jaunākie tehnoloģiskie atklājumi, kas ietver dažādas tehnoloģijas.

*FRA* pētījumā netika piemērota stingra MI definīcija lietojuma gadījumiem, kuri uzskaitīti galvenajā ziņojumā. Intervijās MI tika definēts plaši, atsaucoties uz definīciju, kuru sniedza Eiropas Komisijas Augsta līmeņa ekspertu grupa mākslīgā intelekta jautājumos (*AI HLEG*):

“Terminu “Mākslīgais intelekts” (MI) attiecina uz sistēmām, kas demonstrē inteligentu uzvedību, analizējot savu vidi un veicot darbības ar zināmu autonomiju, konkrētu mērķu sasniegšanai. MI sistēmas var būt tikai programmatūras, kas darbojas virtuālajā pasaulē (piemēram, balsis palīgi, attēlu analīzes programmatūra, meklētājprogrammas, runas un sejas atpazīšanas sistēmas), vai arī MI var būt iestrādāts ierīcēs (piemēram, uzlabotos robotos, autonomās automašīnās, bezpilota lidaparātos vai lietiskā interneta lietojumprogrammās).”

Šī AI HLEG **sākotnējā definīcija** apskatīta grupas diskusijā. Skatīt AI HLEG (2019), **MI definīcija: Galvenās spējas un disciplīnas**.

## Ko šis pētījums aptver?

FRA veica izpēti piecās ES dalībvalstīs: Igaunijā, Somijā, Francijā, Nīderlandē un Spānijā. Aģentūra apkopoja informāciju no tiem, kas iesaistīti MI sistēmu izstrādāšanā un izmantošanā privātā un valsts sektora galvenajās nozarēs, par to, kā viņi risina attiecīgos pamattiesību jautājumus.

Pētījumā, veicot 91 interviju, tika apkopota informācija par:

- MI tehnoloģiju mērķi un praktisko lietojumu;
- novērtējumiem, kas veikti, izmantojot MI, un piemērojamiem tiesiskiem regulējumiem un uzraudzības mehānismiem;
- izpratni par pamattiesību jautājumiem un iespējamiem aizsargpasākumiem; un
- nākotnes plāniem.

Papildus tam tika intervēti 10 eksperti, kas iesaistīti iespējamo pamattiesību pārkāpumu uzraudzībā vai novērošanā saistībā ar mākslīgā intelekta lietošanu, tostarp pilsoniskās sabiedrības un uzraudzības struktūru pārstāvji un juristi.

Detalizētāku pētījumu metodikas un intervijās uzdoto jautājumu aprakstu skatiet galvenā ziņojuma, kas pieejams **FRA tīmekļa vietnē**, 1. pielikumā.

**“Pats svarīgākais ir efektīvāk risināt dažādus jautājumus. Tas nozīmē pēc iespējas efektīvāk izmantot savu darbaspēku, cilvēkus, kuri risina jautājumus.”**

(Valsts pārvalde, Nīderlande)

**“Testējot sistēmu, mēs neapsvērām juridisko aspektu, bet gan to, vai sistēma nes peļņu.”**

(Privāts uzņēmums, Igaunija)

## FRA darbs saistībā ar MI, lielajiem datiem un pamattiesībām

FRA ziņojums par MI un pamattiesībām ir **FRA projekta par mākslīgo intelektu, lielajiem datiem un pamattiesībām** galvenā publikācija. Projekta mērķis ir novērtēt jauno tehnoloģiju, tostarp MI un lielo datu, pozitīvo un negatīvo ietekmi uz pamattiesībām.

Ziņojums ir balstīts uz vairāku iepriekšēju dokumentu secinājumiem:

- **Sejas atpazīšanas tehnoloģija: pamattiesību apsvērumi tiesību aizsardzības kontekstā** (2019): šajā dokumentā ir izklāstītas un analizētas pamattiesību problēmas, kas radušās, kad valsts iestādes tiesībaizsardzības nolūkos izmanto sejas atpazīšanas tehnoloģiju. Tajā ir arī īsi izklāstīti pasākumi, kas jāveic, lai palīdzētu izvairīties no tiesību pārkāpumiem.
- **Datu kvalitāte un mākslīgais intelekts — neobjektivitātes un kļūdu mazināšana, lai aizsargātu pamattiesības** (2019): šajā dokumentā ir uzsvērts izpratnes svarīgums un zemas datu kvalitātes novēršanas nozīme.
- **#BigData: Diskriminācija lēmumu pieņemšanā, izmantojot datus** (2018): šajā dokumentā ir apspriests, kā var notikt šāda diskriminācija, un piedāvāti iespējamie risinājumi.

Šā projekta ietvaros FRA arī novērtē iespēju izpētīt konkrētus pamattiesību problēmu piemērus, izmantojot lēmumu pieņemšanas algoritmus, veicot eksperimentus tiešsaistē vai simulācijas pētījumus.





## Tiesiskais regulējums

Visaptverošo pamattiesību sistēmu\*, kas attiecas uz MI izmantošanu ES, veido ES Pamattiesību harta ("Harta"), kā arī Eiropas Cilvēktiesību konvencija.

Uz to attiecas arī vairāki citi Eiropas Padomes un starptautiskie cilvēktiesību dokumenti. Tajā skaitā 1948. gada Vispārējā cilvēktiesību deklarācija un galvenās ANO cilvēktiesību konvencijas\*\*.

Turklāt nozaru specifiskie sekundārie ES tiesību akti, jo īpaši ES datu aizsardzības *acquis* un ES tiesību akti par diskriminācijas novēršanu, palīdz aizsargāt pamattiesības MI jomā. Visbeidzot, tiek piemēroti arī ES dalībvalstu likumi.

\* Lai uzzinātu vairāk, skatiet FRA (2012), **Tiesību iedzīvināšana: Eiropas Savienības pamattiesību aina**, Luksemburga, Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

\*\* Šīs galvenās konvencijas ietver: 1966. gada Starptautisko paktu par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām; 1966. gada Starptautisko paktu par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām; 1965. gada Starptautisko konvenciju par jebkādas diskriminācijas izskaušanu; 1979. gada Konvenciju par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu; 1984. gada Konvenciju pret spīdzināšanu; 1989. gada Konvenciju par bērna tiesībām; 2006. gada Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām; un 2006. gada Starptautisko konvenciju par visu personu aizsardzību pret piespiedu pazušanu.

Plašāku informāciju par vispārējo starptautisko cilvēktiesību likumu sistēmu, ieskaitot to izpildes mehānismus, skatiet, piemēram, De Šuters, O. (2015), *Starptautiskās cilvēktiesības: Lietas, materiāli, komentāri* (De Schutter, O., International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary), Kembriža, Cambridge University Press, 2. izdevums.

## PAMATTIESĪBU AIZSARDZĪBA – DARBĪBAS JOMA, IETEKMES NOVĒRTĒJUMI UN ATBILDĪBA

Jāņem vērā visas pamattiesību jomas attiecībā uz MI

**MI sistēmu izmantošana skar plašu pamattiesību klāstu neatkarīgi no piemērošanas jomas. Tie ietver privātumu, datu aizsardzību, nediskrimināciju un tiesas pieejamību, bet ne tikai.**

ES Pamattiesību harta (“Harta”) kļuva juridiski saistoša 2009. gada decembrī, un tai ir tāds pats juridiskais spēks kā ES līgumiem. Tā apvieno pilsoniskās, politiskās, ekonomiskās un sociālās tiesības vienā dokumentā. Saskaņā ar Hartas 51. panta 1. punktu Savienības iestādēm, struktūrām, birojiem un aģentūrām ir jāievēro visas Hartā noteiktās tiesības. ES dalībvalstīm Harta jāievēro, kad tās ievieš Savienības tiesību aktus. Tas attiecas uz MI tāpat kā uz jebkuru citu jomu.

Šis praktiskais pētījums parāda, ka MI tiek izmantots visdažādākajās sistēmās. Analizētās tehnoloģijas ietver dažādus automatizācijas un sarežģītības līmeņus. Tās atšķiras arī pēc mēroga un iespējamās ietekmes uz cilvēkiem.

FRA pētījumos atklāts, ka MI sistēmu izmantošana skar plašu pamattiesību klāstu neatkarīgi no piemērošanas jomas. Tās ietver privātumu, datu aizsardzību, nediskrimināciju un tiesas pieejamību, bet ne tikai. Tomēr, aplūkojot MI ietekmi uz pamattiesībām, intervijas rāda, ka darbības joma bieži tiek ierobežota ar noteiktām tiesībām.

Lietojot mākslīgo intelektu, ir jāņem vērā plašāks tiesību klāsts atkarībā no tehnoloģijas un izmantošanas jomas. Papildus tiesībām, kas attiecas uz privātumu un datu aizsardzību, vienlīdzību un nediskrimināciju, kā arī tiesas pieejamību, varētu apsvērt arī citas tiesības. Tās ietver, piemēram, cilvēka cieņu, tiesības uz sociālo nodrošinājumu un sociālo palīdzību, tiesības uz labu pārvaldību (kas galvenokārt attiecas uz valsts sektoru) un patērētāju aizsardzību (īpaši svarīga uzņēmumiem). Atkarībā no MI izmantošanas konteksta ir jāapsver visas citas tiesības, kas aizsargātas ar Hartu.



### FRA 1. ATZINUMS

Ieviešot jaunu politiku un pieņemot jaunus tiesību aktus saistībā ar mākslīgo intelektu, ES likumdevējam un dalībvalstīm, rīkojoties saskaņā ar ES tiesību aktiem, ir jānodrošina, lai tiktu ievērotas visas pamattiesības, kā noteikts Hartā un ES līgumos. Attiecīgās politikas un likumi ir jāpapildina ar īpašiem pamattiesību aizsardzības pasākumiem.

To darot, ES un tās dalībvalstīm būtu jāpaļaujas uz pamatotiem pierādījumiem par MI ietekmi uz pamattiesībām, lai nodrošinātu, ka visi noteiktu pamattiesību ierobežojumi ir saskaņā ar nepieciešamības un proporcionalitātes principu.

Likumā ir jāparedz attiecīgi aizsargpasākumi, lai efektīvi aizsargātu pret patvaļīgu iejaušanos pamattiesībās un nodrošinātu juridisko noteiktību gan MI izstrādātājiem, gan lietotājiem. Brīvprātīgi veidotas shēmas pamattiesību ievērošanai un aizsardzībai MI izstrādē un izmantošanā var vēl vairāk palīdzēt mazināt tiesību pārkāpumus. Saskaņā ar juridiskās skaidrības — kā tiesiskuma pamatprincipa un pamattiesību nodrošināšanas priekšnoteikuma — minimālajām prasībām likumdevējam ir jāpievērš pienācīga uzmanība, nosakot jebkura šāda MI likuma darbības jomu.

Ņemot vērā MI tehnoloģiju daudzveidību un zināšanu trūkumu par tā iespējamās ietekmes uz pamattiesībām pilno apjomu, varētu būt nepieciešams regulāri novērtēt ar MI saistīto terminu juridisko definīciju.

## FRA 2. ATZINUMS

ES likumdevējam būtu jāapsver iespēja ieviest obligātus ietekmes novērtējumus, kas aptvertu visas pamattiesības. Tiem jāattiecas uz privāto un publisko sektoru, un tie ir jāveic pirms jebkādas MI sistēmas izmantošanas. Ietekmes novērtējumos būtu jāņem vērā MI tehnoloģiju dažādie veidi un darbības jomas, tostarp automatizācijas līmenis un sarežģītība, kā arī iespējamais kaitējums. Tajos būtu jāietver pārbaudes pamatprasības, kas var arī palīdzēt palielināt izpratni par iespējamām pamattiesību neievērošanas sekām.

Ietekmes novērtējumos jābalstās uz citu jomu atzītu labu praksi, un vajadzības gadījumā tie regulāri jāatkārto visā izmantošanas laikā. Šie novērtējumi ir jāveic pārredzami. To rezultātiem un ieteikumiem pēc iespējas jābūt publiski pieejamiem. Lai palīdzētu ietekmes novērtēšanas procesam, uzņēmumiem un valsts pārvaldei būtu jāapkopo informācija, kas vajadzīga, lai rūpīgi novērtētu iespējamo ietekmi uz pamattiesībām.

ES un dalībvalstīm būtu jāapsver mērķtiecīgas darbības, lai atbalstītu tos, kas izstrādā, izmanto vai plāno izmantot MI sistēmas, lai nodrošinātu efektīvu pamattiesību ietekmējuma novērtēšanas pienākumu izpildi. Šādas darbības varētu ietvert finansējumu, pamatnostādnes, apmācību vai izpratnes veicināšanu. Tām īpaši, bet ne tikai, jābūt vērstām uz privāto sektoru.

ES un dalībvalstīm būtu jāapsver iespēja izmantot esošos instrumentus, piemēram, kontrolsarakstus vai pašnovērtēšanas rīkus, kas izstrādāti Eiropas un starptautiskā līmenī – tajā skaitā arī tos, ko izstrādājusi ES Augsta līmeņa ekspertu grupa mākslīgā intelekta jautājumos.

## Efektīvu ietekmes novērtējumu veikšana negatīvās ietekmes novēršanai

**Iepriekšējie ietekmes novērtējumi galvenokārt attiecas uz tehniskiem jautājumiem. Tie reti pievērš uzmanību iespējamai ietekmei uz pamattiesībām. Tas ir tāpēc, ka trūkst zināšanu par to, kā MI ietekmē šādas tiesības.**

MI sistēmu izmantošana skar plašu pamattiesību klāstu neatkarīgi no piemērošanas jomas. Saskaņā ar Hartas 51. panta 1. punktu, īstenojot Savienības tiesību aktus, ES dalībvalstīm ir jāievēro visas Hartā ietvertās tiesības. Saskaņā ar esošajiem starptautiskajiem standartiem – jo īpaši ANO uzņēmējdarbības un cilvēktiesību pamatprincipiem (*UNGP*) – uzņēmumiem būtu jāievieš “cilvēktiesību padziļinātas pārbaudes process, lai identificētu, novērstu un mazinātu ietekmi uz cilvēktiesībām, kā arī atskaitītos par tās risināšanu” (15. un 17. princips). Tas ir neatkarīgi no to lieluma un nozares, un tas skar visus uzņēmumus, kas strādā ar MI.

Īstenojot savas *UNGP* saistības, ES ir pieņēmusi vairākus tiesību aktus, kas attiecas uz nozarei specifiskiem instrumentiem, jo īpaši saistībā ar pienācīgas pārbaudes pienākumiem cilvēktiesību jomā. Pašlaik notiek diskusijas par jaunu ES sekundāro tiesību aktu ierosināšanu. Šāds likums prasītu, lai uzņēmumi veiktu savu darbību un piegādes ķēžu pienācīgu pārbaudi saistībā ar iespējamo ietekmi uz cilvēktiesībām un vidi. Šādi likumi, visticamāk, būtu starpnozaru un paredzētu sankcijas par noteikumu neievērošanu, un tiem būtu jāietver arī MI izmantošana. Skatīt neseno *FRA* ziņojumu ***Uzņēmējdarbība un cilvēktiesības – piekļuve tiesiskās aizsardzības līdzekļiem***, kas iesaka uzlabot horizontālus cilvēktiesību rūpības noteikumus ES uzņēmumiem.

Ietekmes novērtējumi ir svarīgs rīks gan uzņēmumiem, gan valsts pārvaldei, lai mazinātu to darbību iespējamo negatīvo ietekmi uz pamattiesībām. ES tiesību aktos noteiktās nozarēs ir vajadzīgas dažu ietekmes novērtējumu formas, piemēram, novērtējumam par ietekmi uz datu aizsardzību saskaņā ar Vispārīgo datu aizsardzības regulu (VDAR). Daudzi aptaujātie ziņoja,

ka novērtējums par ietekmi uz datu aizsardzību tika veikts, kā to prasa likums. Tomēr tiem bija dažādas formas. Turklāt iepriekšējie novērtējumi, kad tie tiek veikti, galvenokārt tik vērsti uz tehniskajiem aspektiem. Tie reti pievērš uzmanību iespējamai ietekmei uz pamattiesībām. Pēc dažu aptaujāto domām, pamattiesību ietekmes novērtējums netiek veikts, ja MI sistēma šķietami neietekmē pamattiesības negatīvi.



Pētījumā atklāts, ka aptaujāto zināšanas par pamattiesībām, izņemot datu aizsardzību un zināmā mērā arī nediskrimināciju, ir ierobežotas. Tomēr vairākums atzīst, ka MI izmantošana ietekmē pamattiesības. Daži aptaujātie norāda, ka viņu sistēmas neietekmē pamattiesības, un tas zināmā mērā ir saistīts ar uzdevumiem, kuriem tiek izmantotas MI sistēmas.

Visi respondenti ir informēti par datu aizsardzības jautājumiem. Lielākā daļa respondentu arī saprot, ka diskriminācija vispārībā varētu būt problēma, ja tiek izmantots MI. Tomēr daudziem respondentiem joprojām nav skaidra ar datu aizsardzību un nediskrimināciju saistīto tiesību precīza nozīme un piemērojāmība.

Pētījuma rezultāti parāda atšķirības starp privāto un publisko sektoru. Respondenti no privātā sektora bieži vien mazāk apzinās plašāku pamattiesību loku, kas varētu būt ietekmēts. Datu aizsardzības jautājumi privātajam sektoram ir zināmi. Tomēr citas tiesības, piemēram, nediskriminācija vai tiesas pieejamība, ir mazāk zināmas uzņēmējdarbības pārstāvju vidū, kuri strādā ar MI. Daži pilnībā apzinājās iespējamās problēmas. Savukārt citi uzskatīja, ka pārbaudīt pamattiesību jautājumus ir viņu klientu atbildība.



### FRA 3. ATZINUMS

ES un dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka tiek ieviestas efektīvas atskaišu sistēmas, lai uzraudzītu un vajadzības gadījumā efektīvi novērstu MI sistēmu negatīvo ietekmi uz pamattiesībām. Papildus novērtējumiem par ietekmi uz pamattiesībām (skatīt FRA 2. atzinumu) ir nepieciešams apsvērt īpašu aizsardzības pasākumu ieviešanu, lai nodrošinātu atskaišu režīma efektivitāti. Tas varētu ietvert juridisku prasību darīt pieejamu pietiekamu daudzumu informācijas, lai varētu novērtēt MI sistēmu ietekmi uz pamattiesībām. Tas ļautu kompetentajām struktūrām veikt ārēju uzraudzību un cilvēktiesību uzraudzību.

ES un dalībvalstīm būtu arī labāk jāizmanto esošās uzraudzības ekspertu struktūras, lai aizsargātu pamattiesības, kad tiek izmantots MI. To skaitā ir datu aizsardzības iestādes, līdztiesības organizācijas, valstu cilvēktiesību institūcijas, ombudu iestādes, kā arī patērētāju tiesību aizsardzības iestādes.

Būtu jāpiešķir papildu resursi, lai izveidotu efektīvas atskaišu sistēmas, "kvalificējot" un dažādojot pārraudzības struktūrās strādājošo personālu. Tas ļautu risināt sarežģītus jautājumus, kas saistīti ar mākslīgā intelekta izstrādāšanu un izmantošanu.

Tāpat attiecīgajām struktūrām vajadzīgi pietiekami resursi, pilnvaras un, kas ir svarīgi, zinātība, lai novērstu un novērtētu pamattiesību pārkāpumus un efektīvi atbalstītu tos, kuru pamattiesības skar MI.

Sadarbības veicināšana starp attiecīgām struktūrām valsts un Eiropas līmenī var palīdzēt dalīties zinātnībā un pieredzē. Var palīdzēt arī sadarbība ar citiem iesaistītajiem ar atbilstošu zinātību, piemēram, ar specializētām pilsoniskās sabiedrības organizācijām. Īstenojot šādas darbības valsts līmenī, dalībvalstīm būtu jāapsver pieejamo ES finansēšanas mehānismu izmantošana.

### Efektīvas uzraudzības un vispārējas atbildības nodrošināšana

**Uzņēmumi un valsts pārvaldes iestādes, kas izstrādā un izmanto mākslīgo intelektu, sazinās ar dažādām struktūrām, kas atbildīgas par to sistēmu pārraudzību, kas saskaņā ar to attiecīgo pilnvarojumu un nozari saistītas ar MI. Šīs struktūras ietver datu aizsardzības iestādes. Tomēr tie, kas izmanto MI, ne vienmēr ir pārliecināti, kuras iestādes ir atbildīgas par MI sistēmu uzraudzību.**

Saskaņā ar vispārārstītiem starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (ECTK) 1. pantu un Hartas 51. pantu, valstīm ir pienākums nodrošināt cilvēktiesības un brīvības. Lai efektīvi izpildītu prasības, valstīm, cita starpā, jāievieš efektīvi uzraudzības un izpildes mehānismi. Tas vienlīdz attiecas arī uz MI.

Uzraudzības līmenī atklājumi norāda uz to specializēto struktūru nozīmīgo lomu, kas izveidotas noteiktās nozarēs un savu pilnvaru ietvaros ir atbildīgas arī par MI uzraudzību. Šīs struktūras ietver, piemēram, uzraudzību banku sektorā vai datu aizsardzības iestādes. Dažādas šādas struktūras var būt saistītas ar MI pārraudzību attiecībā uz pamattiesībām. Tomēr daudziem aptaujātajiem privātā un publiskā sektora pārstāvjiem joprojām nav skaidrs iestāžu pienākumi attiecībā uz MI pārraudzību.

Valsts pārvaldes iestādēs MI izmantošanu dažreiz pārbauda ikgadējās revīzijas ietvaros. Noteiktu nozaru privātajiem uzņēmumiem ir arī specializētas uzraudzības struktūras, piemēram, veselības vai finanšu pakalpojumu jomā. Tās arī pārbauda MI un ar to saistīto tehnoloģiju izmantošanu, piemēram, kā daļu no to sertifikācijas shēmām. Privātā sektora pārstāvji izteica vēlmi pēc struktūrām, kas varētu sniegt ekspertu padomus par mākslīgā intelekta izmantošanas iespējām un likumību.

ES ir labi attīstīts neatkarīgu struktūru kopums ar pilnvarām aizsargāt un veicināt pamattiesības. To skaitā ir datu aizsardzības iestādes, līdztiesības organizācijas, valstu cilvēktiesību iestādes un ombudu iestādes. Pētījumā atklāts, ka tie, kas izmanto vai plāno izmantot mākslīgo intelektu, bieži sazinās ar dažādām struktūrām par MI izmantošanu, piemēram, ar patērētāju tiesību aizsardzības iestādēm.

Visbiežāk MI lietotāji sazinās ar datu aizsardzības iestādēm, lai meklētu norādījumus, palīdzību vai apstiprinājumu gadījumos, kad ir iesaistīta personas datu apstrāde. Aptaujātie eksperti uzsver datu aizsardzības iestāžu nozīmi MI sistēmu pārraudzībā attiecībā uz personas datu izmantošanu. Tomēr viņi arī atzīst, ka datu aizsardzības iestādēm šim uzdevumam ir nepietiekami resursi un trūkst īpašo zināšanu MI jautājumos.

Eksperti, tostarp tie, kas strādā uzraudzības iestādēs, piemēram, līdztiesības struktūrās un datu aizsardzības iestādēs, ir vienisprātis, ka ir jāuzlabo esošo pārraudzības struktūru zināšanas, lai tās varētu efektīvi uzraudzīt ar MI saistītus jautājumus. Pēc ekspertu domām tas var būt sarežģīts uzdevums, ņemot vērā, ka šo struktūru resursi jau tā ir noslogoti. Viņi arī uzsvēra to pilsoniskās sabiedrības organizāciju nozīmīgo lomu, kas specializējas tehnoloģiju, digitālo tiesību un algoritmu jomā. Tās var uzlabot atbildību par MI sistēmu izmantošanu.



## NEDISKRIMINĀCIJA, DATU AIZSARDZĪBA UN TIESAS PIEEJAMĪBA: TRĪS VIENLĪDZ SVARĪGAS TĒMAS

Pētījumā atklāts, ka MI izmantošana ietekmē dažādas pamattiesības. Neskaitot ar kontekstu saistītus specifiskus aspektus, kas dažādā mērā ietekmē dažādas tiesības, pētījumā atklātās pamattiesību tēmas, kas vairākkārt piemērojamas lielākajai daļai MI gadījumu, ietver vajadzību nodrošināt MI nediskriminējošu izmantošanu (tiesības uz vienlīdzību), prasību apstrādāt datus likumīgi (tiesības uz personas datu aizsardzību) un iespēju sūdzēties par MI veiktiem lēmumiem un prasīt atlīdzību (tiesības uz efektīvu tiesisko aizsardzību un taisnīgu tiesu).

Divas galvenās intervijās uzsvērtās pamattiesības ir datu aizsardzība un nediskriminēšana. Turklāt efektīvi veidi, kā sūdzēties par MI izmantošanu, tika minēti vairākkārt saistībā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu un efektīvu tiesisko aizsardzību. Tālāk minētie trīs FRA atzinumi, kas atspoguļo šos atklājumus, ir jālasa kopā ar citiem atzinumiem, kuros aicināts visaptverošāk atzīt visas pamattiesības, kuras ietekmē MI, un reaģēt uz tām.

### FRA 4. ATZINUMS

ES dalībvalstīm būtu jāapsver uzņēmumu un valsts pārvaldes mudināšana izvērtēt visus iespējami diskriminējošos rezultātus, kad tiek izmantotas MI sistēmas.

Eiropas Komisijai un dalībvalstīm būtu jāapsver finansējuma piešķiršana mākslīgā intelekta un algoritmu izmantošanas potenciāli diskriminējošas ietekmes mērķtiecīgai izpētei. Šādam pētījumam būtu izdevīgi pielāgot jau ieviestās pētījumu metodes no sociālajām zinātnēm, kuras tiek izmantotas, lai identificētu iespējamo diskrimināciju dažādās jomās — sākot no pieņemšanas darbā līdz klientu profilēšanai.

Balstoties uz šādu pētījumu rezultātiem, būtu jāizstrādā vadlīnijas un instrumenti, lai atbalstītu tos, kuri izmanto MI, lai noteiktu iespējamās diskriminējošos rezultātus.

### Īpaši aizsargpasākumi, lai nodrošinātu nediskrimināciju, lietojot MI

**Respondenti reti minēja detalizētu potenciālās diskriminācijas, izmantojot MI, novērtējumu veikšanu. Tas liek domāt par šādas diskriminācijas padziļinātu novērtējumu trūkumu automatizētā lēmumu pieņemšanā.**

Pienākums ievērot nediskriminācijas principu ir noteikts LES 2. pantā, LESD 10. pantā (kas pieprasa Savienībai apkarot diskrimināciju dažādu iemeslu dēļ) un Hartas 20. un 21. pantā (vienlīdzība likuma priekšā un nediskriminēšana dažādu iemeslu dēļ). Konkrētāki un detalizētāki noteikumi vairākās ES direktīvās arī nostiprina šo principu dažādās piemērošanas jomās.

Automatizācija un MI izmantošana var ievērojami palielināt pakalpojumu efektivitāti un paplašināt uzdevumus līdz līmenim, ko cilvēki nespētu sasniegt. Tomēr ir jānodrošina, lai pakalpojumi un lēmumi, kuru pamatā ir MI, nebūtu diskriminējoši. Ņemot to vērā, Eiropas

Komisija nesēn **ES rasisma apkarošanas rīcības plānā 2020.–2025. gadam** uzsvēra nepieciešamību pēc papildu tiesību aktiem, lai nodrošinātu nediskrimināciju, kad tiek izmantots MI.

Lielākā daļa respondentu principā zina, ka diskriminācija ir iespējama. Tomēr viņi paši reti izvirzīja šo jautājumu. Tikai nedaudzi uzskata, ka viņu sistēmas varētu reāli kādu diskriminēt.

Respondenti arī reti minēja detalizētus potenciālās diskriminācijas novērtējumus, kas nozīmē, ka trūkst padziļināta iespējamās diskriminācijas novērtējuma.

Parasti tiek uzskatīts, ka informācijas neizpaušana par aizsargājamiem atribūtiem, piemēram, dzimumu, vecumu vai etnisko izcelsmi, var garantēt, ka MI sistēma nediskriminē. Tomēr tā ne vienmēr ir taisnība. Informācija, kas potenciāli norāda uz aizsargājamām īpašībām (pilnvarojumi) un ko bieži var atrast datu kopās, var novest pie diskriminācijas.

Dažos gadījumos MI sistēmas var izmantot arī, lai pārbaudītu un atklātu diskriminējošu rīcību, kas var būt kodēta datu kopās. Tomēr tikai daži respondenti minēja iespēju apkopot šādu informāciju par visneaizsargātākajām iedzīvotāju grupām, lai atklātu iespējamo diskrimināciju. Tā kā nav veikta padziļināta potenciālās diskriminācijas analīze MI sistēmu faktiskajā izmantošanā, nav arī teju nevienas diskusijas un analīzes par algoritmu izmantošanas iespējamo pozitīvo ietekmi lēmumu taisnīgākai pieņemšanai. Turklāt neviens no respondentiem, kas strādā ar MI, kā pozitīvu iznākumu neminēja MI izmantošanu iespējamās diskriminācijas atklāšanai tādā nozīmē, ka diskrimināciju var labāk atklāt, analizējot datus par iespējamo neobjektivitāti.

Tā kā potenciālās diskriminācijas atklāšana, izmantojot mākslīgo intelektu un algoritmus, joprojām ir sarežģīta, un respondenti minēja šo jautājumu ļoti maz, ir vajadzīgi dažādi pasākumi, lai to novērstu. Šie pasākumi ietver prasību apsvērt ar diskrimināciju saistītus jautājumus, novērtējot MI izmantošanu, un ieguldījumus turpmākajos iespējamās diskriminācijas pētījumos, izmantojot dažādas metodikas.

Tas varētu ietvert, piemēram, diskriminācijas testēšanu. Tā varētu balstīties uz līdzīgām izveidotām metodikām neobjektivitātes pārbaudei ikdienas dzīvē, piemēram, attiecībā uz darba pieteikumiem, kur pretendenta vārds tiek mainīts, lai (netieši) identificētu etnisko piederību. Saistībā ar MI lietojumprogrammām šādi testi varētu ietvert iespējamo viltotu profilu izveidi tiešsaistes rīkos, kas atšķiras tikai attiecībā uz aizsargājamiem atribūtiem. Tādā veidā rezultātus var pārbaudīt attiecībā uz iespējamo diskrimināciju. Pētījumiem varētu būt noderīga arī uzlabota statistiskā analīze, lai atklātu atšķirības datu kopās par aizsargājām grupām, un tāpēc to var izmantot par pamatu iespējamās diskriminācijas izpētei.

Visbeidzot, dažās pētījuma intervijās uzsvērts, ka sarežģītu mašīnmācīšanās algoritmu rezultātus bieži ir ļoti grūti saprast un izskaidrot. Tādējādi turpmāki pētījumi, lai labāk izprastu un izskaidrotu šādus rezultātus (tā sauktais "izskaidrojamais MI"), var arī palīdzēt labāk atklāt diskrimināciju, kad tiek izmantots MI.



## FRA 5. ATZINUMS

Eiropas Datu aizsardzības kolēģijai (EDAK) un Eiropas datu aizsardzības uzraudzītājam (EDAU) būtu jāapsver turpmāku vadlīniju izstrāde un atbalsta sniegšana, lai efektīvi īstenotu VDAR noteikumus, kas tieši attiecas uz MI izmantošanu pamattiesību aizsardzībai, jo īpaši attiecībā uz personas datiem un to izmantošanu MI, tostarp MI apmācības datu kopās.

Pastāv liela nenoteiktība attiecībā uz automatizētas lēmumu pieņemšanas nozīmi un tiesībām uz cilvēka veiktu pārskatīšanu saistībā ar MI izmantošanu un automatizētu lēmumu pieņemšanu. Tādējādi EDAK un EDAU būtu jāapsver iespēja arī turpmāk precizēt jēdzienus "automatizēta lēmumu pieņemšana" un "cilvēka veikta pārbaude", ja tie ir minēti ES tiesību aktos.

Turklāt valstu datu aizsardzības struktūrām būtu jāsniedz praktiskas norādes par to, kā datu aizsardzības noteikumi attiecas uz MI izmantošanu. Šādas vadlīnijas varētu ietvert ieteikumus un kontrolosarakstus, kuru pamatā ir konkrēti MI izmantošanas gadījumi, lai atbalstītu datu aizsardzības noteikumu ievērošanu.

## Vairāk norādījumu par datu aizsardzību

### Nepieciešama lielāka skaidrība par tiesību aktu darbības jomu un nozīmi attiecībā uz automatizētu lēmumu pieņemšanu.

Datu aizsardzībai ir izšķiroša nozīme MI izstrādē un izmantošanā. Hartas 8. panta 1. punkts un LESD 16. panta 1. punkts paredz, ka ikvienam ir tiesības uz savu personas datu aizsardzību. VDAR un Tiesībaizsardzības direktīvā (Direktīva (ES) 2016/680) sīkāk izklāstītas šīs tiesības un ietverti daudzi noteikumi, kas piemērojami MI lietošanai.

Aptaujātie norādīja, ka lielākā daļa MI sistēmu, ko viņi lieto, izmanto personas datus; tas nozīmē, ka datu aizsardzība ir ietekmēta dažādos veidos. Tomēr dažas lietojumprogrammas, pēc intervējamo domām, neizmanto personas datus vai izmanto tikai anonimizētus datus, un tāpēc datu aizsardzības likumi tām nebūtu piemērojami. Ja tiek izmantoti personas dati, tiek piemēroti visi ar datu aizsardzību saistītie principi un noteikumi.

Šajā ziņojumā ir uzsvērts svarīgs jautājums, kas saistīts ar datu aizsardzību un kas attiecas arī uz citām pamattiesībām attiecībā uz automatizētu lēmumu pieņemšanu. Saskaņā ar Eiropas aptauju tikai 40 % eiropiešu zina, ka viņiem var būt teikšana, kad

lēmumi tiek automatizēti. Zināšanas par šīm tiesībām ir ievērojami augstākas to cilvēku vidū, kuri strādā ar MI – tās minēja lielākā daļa aptaujāto. Tomēr daudzi no aptaujātajiem, tostarp eksperti, apgalvoja, ka ir nepieciešama lielāka skaidrība par tiesību aktu darbības jomu un nozīmi attiecībā uz automatizētu lēmumu pieņemšanu.

Sociālo pabalstu jomā aptaujātie minēja tikai vienu pilnībā automatizētu, uz noteikumiem balstītu lēmumu pieņemšanas piemēru. Citus minētos pieteikumus pārskata cilvēki. Aptaujātie valsts pārvaldē uzsvēra cilvēka nozīmi visu lēmumu pārskatīšanā. Tomēr viņi reti aprakstīja, ko šāda cilvēka veikta pārskatīšana faktiski ietver un kā cita informācija izmantota, pārskatot MI sistēmu lēmumus.

Lai gan aptaujātie nav vienprātīgi par to, vai spēkā esošie tiesību akti ir vai nav pietiekami, daudzi aicināja konkrētāk interpretēt esošos datu aizsardzības noteikumus attiecībā uz automatizētu lēmumu pieņemšanu, kā noteikts VDAR 22. pantā.

## Efektīva tiesas pieejamība gadījumos, kas saistīti ar MI balstītiem lēmumiem

**Lai efektīvi apstrīdētu lēmumus, kuru pamatā ir MI, cilvēkiem ir jāzina, ka tiek izmantots MI un kā un kur iesniegt sūdzību. Organizācijām, kurās izmanto mākslīgo intelektu, jāspēj izskaidrot to MI sistēmas un MI pieņemtus lēmumus.**

Tiesu pieejamība ir gan process, gan mērķis, un tai ir izšķiroša nozīme personām, kuras vēlas izmantot citas procesuālās un materiālās tiesības. Tā ietver vairākas galvenās cilvēktiesības, tostarp tiesības uz taisnīgu tiesu un efektīvu tiesisko aizsardzību saskaņā ar ECTK 6. un 13. pantu un ES Pamattiesību hartas 47. pantu. Attiecīgi tiesas pieejamības jēdziens uzliek par pienākumu valstīm garantēt katra indivīda tiesības vērsties tiesā vai – dažos gadījumos – alternatīvā strīdu izšķiršanas struktūrā, lai iegūtu tiesiskās aizsardzības līdzekli, ja tiek konstatēts, ka personas tiesības ir pārkāptas.

Saskaņā ar šiem standartiem cilvēktiesību pārkāpuma upurim, ja pārkāpums saistīts ar valsts vai privātas iestādes veiktu MI sistēmas izstrādi vai izmantošanu, jānodrošina piekļuve tiesiskās aizsardzības līdzekļiem valsts iestādē. Saskaņā ar attiecīgo jurisprudenci saskaņā ar Hartas 47. pantu un ECTK 13. pantu tiesiskās aizsardzības līdzekļiem jābūt "efektīviem gan praksē, gan likumos".

Pētījuma rezultāti identificē šādus priekšnoteikumus, lai līdzeklis būtu efektīvs praksē gadījumos, kas saistīti ar MI sistēmām un to ietekmi uz pamattiesībām: ikvienam ir jābūt informētam par to, kad tiek lietots mākslīgais intelekts, kā arī par to, kā un kur iespējams iesniegt sūdzību. Organizācijām, kas izmanto MI, ir jānodrošina sabiedrības informēšana par viņu MI sistēmu un uz to balstītajiem lēmumiem.

Pētījums liecina, ka MI sistēmu un tā, kā tās pieņem lēmumus, izskaidrošana nespēcīalistiem var būt sarežģīta. Intelektuālā īpašuma tiesības var kavēt detalizētas informācijas sniegšanu par algoritma darbību. Turklāt dažas MI sistēmas ir sarežģītas. Tas apgrūtina nozīmīgas informācijas sniegšanu par sistēmas darbību un ar to saistītiem lēmumiem.

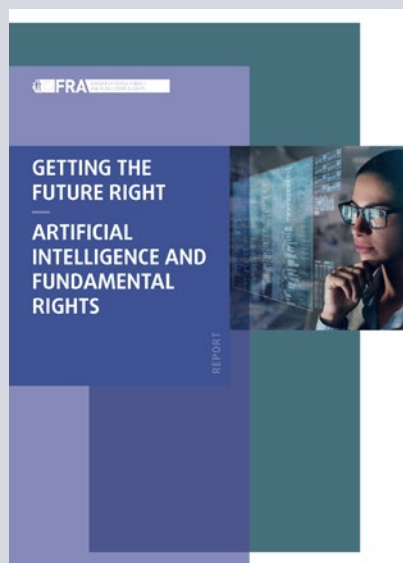
Lai risinātu šo problēmu, daži aptaujātie uzņēmumi izvairās no sarežģītu metožu izmantošanas konkrētu lēmumu pieņemšanai, jo nespēj izskaidrot lēmumus. Alternatīvi viņi izmanto vienkāršākas datu analīzes metodes tai pašai problēmai, lai iegūtu zināmu izpratni par galvenajiem faktoriem, kas ietekmē noteiktus rezultātus. Daži aptaujātie no privātā sektora norādīja uz centieniem pakāpeniski uzlabot savu izpratni par MI tehnoloģiju.

## FRA 6. ATZINUMS

ES likumdevējam un dalībvalstīm būtu jānodrošina personām efektīva piekļuve tiesai gadījumos, kad lēmumi ir saistīti ar mākslīgo intelektu.

Lai nodrošinātu pieejamo tiesiskās aizsardzības līdzekļu pieejamību praksē, ES likumdevējs un dalībvalstis varētu apsvērt iespēju ieviest juridisku pienākumu valsts pārvaldei un privātiem uzņēmumiem, kas izmanto MI sistēmas, sniegt informāciju par viņu MI sistēmu darbību tiem, kas vēlas uzzināt par kompensācijas saņemšanu. Tas ietver informāciju par to, kā šīs MI sistēmas nonāk pie automatizētiem lēmumiem. Šis pienākums palīdzētu sasniegt vienlīdzību gadījumos, kad personas meklē taisnīgumu. Tas arī atbalstītu MI sistēmu ārējās uzraudzības un cilvēktiesību uzraudzības efektivitāti (skatīt FRA 3. atzinumu).

Ņemot vērā sarežģīto MI sistēmu izskaidrošanas grūtības, ES kopā ar dalībvalstīm būtu jāapsver pamatnostādņu izstrāde, lai veicinātu pārredzamību šajā jomā. To darot, tām vajadzētu izmantot šajā jomā aktīvo valstu cilvēktiesību struktūru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju pieredzi.



Šajā kopsavilkumā izklāstīti galvenie secinājumi no *FRA* ziņojuma *Nākotnes tiesību nodrošināšana – mākslīgais intelekts un pamattiesības*. Pamatziņojums ir pieejams *FRA* tīmekļa vietnē.

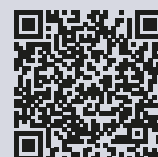




# JŪSU PAMATTIESĪBU VEICINĀŠANA UN AIZSARDZĪBA VISĀ ES

FRA ziņojumā par mākslīgo intelektu un pamattiesībām ir sniegti konkrēti piemēri tam, kā uzņēmumi un valsts pārvaldes iestādes ES izmanto vai mēģina izmantot MI. Pētījumā tiek apskatītas četras galvenās jomas – sociālie pakalpojumi, kriminoloģiskā prognozēšana, medicīniskā diagnostika un mērķorientētā reklāma. Ziņojumā tiek apspriesta iespējamā ietekme uz pamattiesībām un analizēts, kā šādas tiesības tiek ņemtas vērā, izmantojot vai izstrādājot MI lietojumprogrammas.

Šajā kopsavilkumā ir izklāstītas galvenās ziņojuma atziņas. Tās var informēt ES un valstu politikas veidotājus, lai regulētu MI rīku izmantošanu, ievērojot cilvēktiesības un pamattiesības.



FRA – EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA  
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vīne – Austrija  
Tālrunis: +43 158030-0 – Fakss: +43 158030-699

[fra.europa.eu](http://fra.europa.eu)

[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)  
[twitter.com/EURightsAgency](https://twitter.com/EURightsAgency)  
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)



Eiropas Savienības  
Publikāciju birojs